

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Cele życiowe i aspiracje społeczno-polityczne uczniów szkół gimnazjalnych polsko-czeskiego pogranicza

Author: Gabriela Piechaczek-Ogierman

Citation style: Piechaczek-Ogierman Gabriela. (2016). Cele życiowe i aspiracje społeczno-polityczne uczniów szkół gimnazjalnych polsko-czeskiego pogranicza. „Studia Pedagogiczne (Kielce)” (T. 28, 2016, s. 171-185)

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Cele życiowe i aspiracje społeczno-polityczne uczniów szkół gimnazjalnych polsko-czeskiego pogranicza

Life aims and socio-political aspirations of upper-secondary school learners in the Polish-Czech borderland

Cechą ludzkiej aktywności jest udział w zmienianiu otoczenia społeczno-kulturowego i przyrodniczego zgodnie z ideałami, oczekiwaniami, potrzebami (Okoń 1998, s. 16). Aktywność definiowana jest jako skłonność do intensywnego działania, podejmowania inicjatywy, czynny udział w czymś (Dunaj 2000, s. 12). Aktywność w sferze społecznej polega na uczestnictwie „w działaniach zbiorowych mających na celu dobro innych ludzi, społeczności, pomnażanie jakiegoś dobra społecznego” (Jacher 2003, s. 17). Świadomość społeczna, czyli „zdawanie sobie sprawy ze swojej społecznej natury, ze swojej roli w grupie lub społeczeństwie” (Reber 2002, s. 693), sprzyja również aktywności politycznej związanej z realizacją określonych zadań politycznych na rzecz wybranych grup społecznych.

W literaturze zauważa się, że aktywność społeczna cechuje zbiorowości, które – przejawiają pozytywny stosunek do tradycji i krzewienia kultury lokalno-regionalnej; są przekonane, że w najbliższym środowisku wszystko zależy od jednostek i zespołów, potrafią przełamywać obojętność jego członków, zachęcając ich do przedsięwzięć służących rozwojowi gospodarczemu i ekonomicznemu środowiska lokalnego, ukazując walory jego dziedzictwa kulturowego; kierują się intencją wykraczającą poza osobisty interes i obejmującą działania skierowane na osiągnięcie celów zbiorowych, które służą interesowi ogólnemu społeczności lokalno-regionalnej (Chojnacka-Synaszkó, Kozieł 2011, s. 210).

Człowiek w ciągu życia dąży do realizacji różnych celów, które dotyczą bliższej lub bardziej odległej przyszłości. Wykorzystując wiedzę i doświadczenie, analizuje, porządkuje, porównuje i wartościuje różne cele swojego działania. W ten sposób buduje własny plan życiowy (Górnica-

ka 2007, s. 390) dotyczący nauki, zdobycia zawodu, założenia rodziny, a także przyszłej aktywności społecznej i politycznej. W psychologicznym ujęciu aktywność społeczna związana jest z zaspokajaniem potrzeb człowieka pozwalających na realizację ról społecznych oraz określających pozycję jednostki w danej grupie (Okoń 1998, s. 16). Proces kształtowania się planów życiowych jest procesem otwartym i długotrwałym. Dużą rolę w nim procesie odgrywa szkoła. We wstępie do podstawy programowej czytamy, że „w rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji”¹. Szkolna edukacja ma na celu ukształtowanie przyszłego obywatela świadomego swoich praw i zobowiązań. Przy czym stopniowe przekształcanie się młodego człowieka w świadomego członka społeczeństwa zakłada jego aktywny udział w tym procesie.

W wieku dorastania konkretyzują się plany życiowe młodych ludzi. Wiedza o otaczającej ich rzeczywistości pozwala im tworzyć własne idee, wartości i aspiracje. Silnemu krytycyzmowi myślenia towarzyszą postawy idealistyczne i reformatorskie oraz świadomość możliwości wyboru, podejmowania decyzji w różnych obszarach życia (Bakiera 2009, s. 40), również w sferze społeczno-politycznej.

Aspiracje społeczne mają charakter perspektywiczny, gdyż dotyczą wyników przyszłego działania, a ich realizacja wymaga dłuższego okresu. Aspiracje społeczne, dotycząc poziomu osiągnięć w zakresie działalności społecznej czy politycznej, są składnikiem planu życiowego jednostki (Skorny 1980, s. 32-33). Ujawniają się na polu społeczno-lokalnym w ramach funkcjonowania grup społecznych podejmujących działania w zakresie kształtowania życia społecznego, udzielania pomocy. Należą do nich aspiracje kierownicze, towarzyskie, prestiżu społecznego i prospołeczne (ibidem, s. 39). Ten rodzaj aspiracji może się łączyć z aspiracjami politycznymi, czyli ambicjami uczestnictwa w życiu politycznym (aspiracje społeczno-polityczne lub społeczno-ideowe) (Lewowicki 1987, s. 25). Związane z nimi aspiracje prestiżu społecznego przyjmują formę pragnień lub zamierzeń dotyczących określonych ról społecznych, zajmowania po-

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977). Załącznik nr 4 – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego.

żądaney pozycji społecznej w grupie, uzyskania określonego stanowiska. Przejawiają się w chęci zdobycia szacunku, uznania, akceptacji w środowisku (Skorny 1980, s. 39). U dorastającego pokolenia aspiracje społeczne-polityczne łączą się z pragnieniem przynależności do stowarzyszeń lub organizacji społecznych i z podejmowaniem w ramach ich funkcjonowania różnych form działania (ibidem, s. 36).

Współcześnie możemy zauważyć wzrost świadomości społeczno-politycznej społeczeństwa. Ustrój demokratyczny państwa zwiększył uprawnienia, a także zobowiązania ludzi wobec lokalnego życia społecznego. Aktywność społeczna jednostek przejawia się włączaniem w życie publiczne oraz w działalność społeczną na szczeblu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym.

Na przełomie 2014/15 roku przeprowadzono badania sondażowe² w dwóch środowiskach – wśród uczniów mieszkających w Polsce oraz młodzieży narodowości polskiej mieszkającej na Zaolziu w Republice Czeskiej i uczącej się w czeskich szkołach z polskim językiem nauczania. Celem badań było poznanie opinii i poglądów młodych ludzi na temat cenionych wartości, planów życiowych i przejawianych aspiracji. Badaniami objęto łącznie 242 uczniów, w tym 122 – z polskich gimnazjów publicznych i niepublicznych w Cieszynie oraz 120 – z Republiki Czeskiej uczących się w szkołach podstawowych z polskim językiem nauczania³ na terenie powiatu karwińskiego i frydecko-mistecckiego (Zaolzia)⁴. Uzyskane dane empiryczne zostały poddane analizie statystycznej, do której wykorzystano program zawarty w komputerowym pakiecie

---

² Polsko-czeskie pogranicze od ponad dwudziestu lat jest obszarem badań międzykulturowych prowadzonych pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Tadeusza Lewowickiego przez Społeczny Zespół Badań Oświaty i Kultury Pogranicza, Zakład Katedry Pedagogiki Ogólnej, a następnie Zakłady Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań oraz Pedagogiki Społecznej i Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu Śląskiego Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie.

³ W czeskim systemie oświaty obowiązuje ośmioklasowa szkoła podstawowa – klasa VIII szkoły podstawowej jest odpowiednikiem II klasy polskiego trzyletniego gimnazjum. Badaną grupę uczniów stanowi najmłodsze pokolenie mniejszości polskiej na Zaolziu.

⁴ Zaolziem nazwano teren położony między Boguminem a Mostami koło Jabłonkowa oraz między Czeskim Cieszynem a Dobrą koło Frydka. W XX wieku obszar ten głównie zamieszkały przez Polaków aż sześciokrotnie zmieniał przynależność państwową: do 1918 roku należał do Austro-Węgier, po okresie sporów w latach 1918-1920 wszedł w skład Czechosłowacji (1920-1938), Polski (1938-1939), Niemiec hitlerowskich (1939-1945), Czechosłowacji (1945-1993), a od 1993 do Republiki Czeskiej.

STATISTICA 10PL: testowanie statystycznej istotności różnic między zmiennymi – za pomocą testu Chi-kwadrat (χ^2).

Zaprezentowane w artykule wyniki badań dotyczą wybranej grupy aspiracji młodych ludzi – związanych z ich planami i dążeniami do aktywności społeczno-politycznej. W tekście przedstawiony został zarys aspiracji społeczno-politycznych dwóch badanych grup uczniów żyjących w podobnych warunkach społecznych, gospodarczych, politycznych, ale mających odmienne doświadczenia z historycznej przeszłości oraz inną świadomość narodową.

Analiza wyników badań własnych

W okresie dorastania niektóre dążenia i cele nabierają szczególnego znaczenia, wchodząc w skład planu życiowego młodego człowieka. Plan życiowy definiowany jest jako wyobrażenie jednostki o tym, co będzie robiła (jej oczekiwania, zamierzenia) i czego dokona w przyszłości (Bańka 1983, s. 16). Jest pewnym obrazem, sposobem zrozumienia lub też wizji przyszłego życia, tego do czego człowiek dąży (Borowicz 1980, s. 59). W kwestionariuszu ankiety, za pomocą czterostopniowej skali, badani uczniowie odpowiadali na pytanie: czy będziesz uczestniczył w życiu społecznym i politycznym kraju, będziesz starać się o kształtowanie tego życia? Uzyskane na ten temat dane pozwoliły poznać, jaką rangę w swoich planach życiowych uczniowie przypisują przyszłej aktywności społeczno-politycznej.

Tabela 1. Dążenie uczniów w Polsce i Republice Czeskiej do udziału w życiu społeczno-politycznym kraju

Kategorie odpowiedzi	Uczniowie			
	w Polsce N = 122		w Republice Czeskiej N = 120	
	n	%	n	%
zdecydowanie tak	14	11,5	8	6,7
raczej tak	49	40,2	57	47,5
raczej nie	43	35,2	49	40,8
zdecydowanie nie	16	13,1	6	4,2

Źródło: badania własne.

Uczniowie w Polsce (40,2%) i w Czechach (47,5%) w większości chcą uczestniczyć w sprawach społecznych i politycznych swojego kraju, chociaż tylko niewielki procent (11,5% – w Polsce i 6,7% – w Czechach) zamierza angażować się w te sprawy w znacznym stopniu. Natomiast 35,2% młodzieży w Polsce i 40,8% – w Czechach zadeklarowało, że raczej nie będzie się włączać w życie społeczno-polityczne kraju, a 13,1% uczniów w Polsce i 4,2% – w Czechach zupełnie uchyla się od planowania tego rodzaju aktywności (tabela 1).

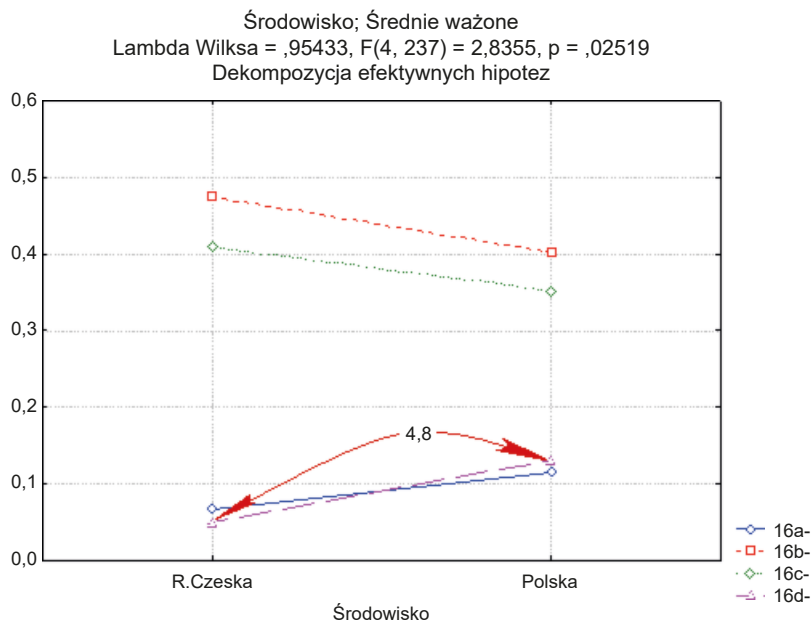
W obu grupach badanej młodzieży polskiego i czeskiego pogranicza istnieje grono uczniów o wyraźnej postawie aspołecznej, deklarujące niechęć do samorealizacji społeczno-politycznej (13,1% uczniów w Polsce i 4,2% – w Czechach). Jak można sądzić, są to uczniowie z ugruntowanym już przekonaniem, że świat polityki, zarówno w skali mikro, jak i makro, rządzi się swoimi prawami, na który pojedyncze jednostki nie mają wpływu. Ich skrajna postawa prawdopodobnie może wynikać z przeświadczenia o braku perspektyw w zakresie kształtowania i rozwiązywania problemów społecznych czy podejmowania decyzji politycznych. Odrzucanie aspiracji społeczno-politycznych przez młodych może być również spowodowane brakiem poczucia odpowiedzialności za kształtowanie losów własnych i innych osób z bliższego lub dalszego otoczenia.

W myśl psychologii rozwojowej kształtowanie postaw dokonuje się w wszystkich etapach rozwoju jednostki (Tyszkowa 1988, s. 5-17). W kolejnych okresach życia, w wyniku nabywania wiedzy i doświadczenia, kształtują się postawy społeczno-polityczne, ulegając przekształceniom i zmianom. W przypadku badanej młodzieży zainteresowanie oraz chęć uczestniczenia w życiu społeczno-politycznym cechuje, jak można sądzić, wybraną grupę uczniów – z dużą interioryzacją norm społeczno-moralnych, poczuciem odpowiedzialności za drugiego człowieka, świadomością swych praw i obowiązków, czyli młodzież bardziej dojrzałą społecznie.

Jak można przypuszczać, plany uczniów związane z kategorią aktywności społeczno-politycznej są uwarunkowane nie tyle sytuacją społeczno-polityczną kraju, ile zróżnicowanym poziomem świadomości społecznej badanych – poczuciem podmiotowości, sprawstwa, odpowiedzialności. Wyodrębnione na podstawie badań dwie grupy młodzieży, pierwsza – o aspiracjach społecznych i politycznych oraz druga – o aspołeczno- i apolitycznej orientacji – cechują odmienne wyobrażenia o przyszłych planach w zakresie aktywności społeczno-politycznej. Przy czym uczniowie z klas gimnazjalnych w Polsce na pytanie dotyczące przyszłego zaangażowania w życie społeczno-polityczne częściej

wybierają odpowiedź „zdecydowanie nie” niż ich rówieśnicy w Republice Czeskiej ($\chi^2 = 4,8$; $p < 0,05$; dla $df = 1$). Różnice są istotne pod względem statystycznym na poziomie $p < 0,05^5$ (wykres 1).

Wykres 1. Plany uczniów mieszkających w Polsce i Republice Czeskiej związane z aktywnością społeczną

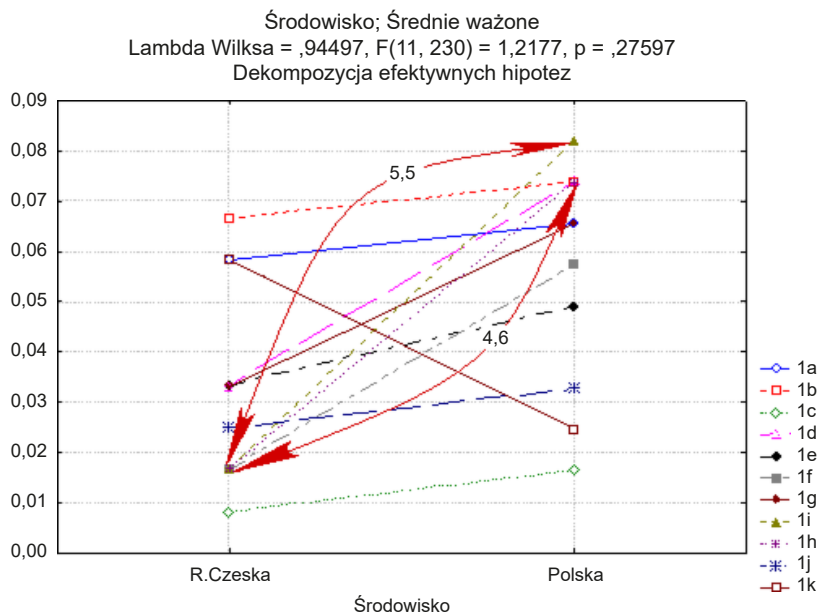
Legenda: 16a – zdecydowanie tak; 16b – raczej tak; 16c – raczej nie; 16d – zdecydowanie nie.

Źródło: badania własne.

Można zatem skonstatować, że środowisko zamieszkania badanych uczniów jest wyraźnym czynnikiem różnicującym ich poziom świadomości społecznej, a tym samym aspiracje społeczno-polityczne.

Aspiracje kształtują się na bazie pewnych ogólnie uznanych, zaakceptowanych i przyjętych w społeczeństwie celów. Dla młodych osób takim celem może być zdobycie wykształcenia, wymarzonego zawodu, osiągnięcie sukcesów w pracy, zdobycie majątku czy założenie rodziny itp. Badani uczniowie w kwestionariuszu ankiety wskazywali na różne cele, które w przyszłości chcą realizować w swoim życiu. Analiza statystyczna danych, uzyskanych na podstawie wielokrotnych wyborów uczniów, pozwoliła uchwycić kilka istotnych różnic w badanych środowiskach (wykresy 2-5).

⁵ Wszystkie różnice między wynikami, przy których $p < 0,05$, są statystycznie istotne.

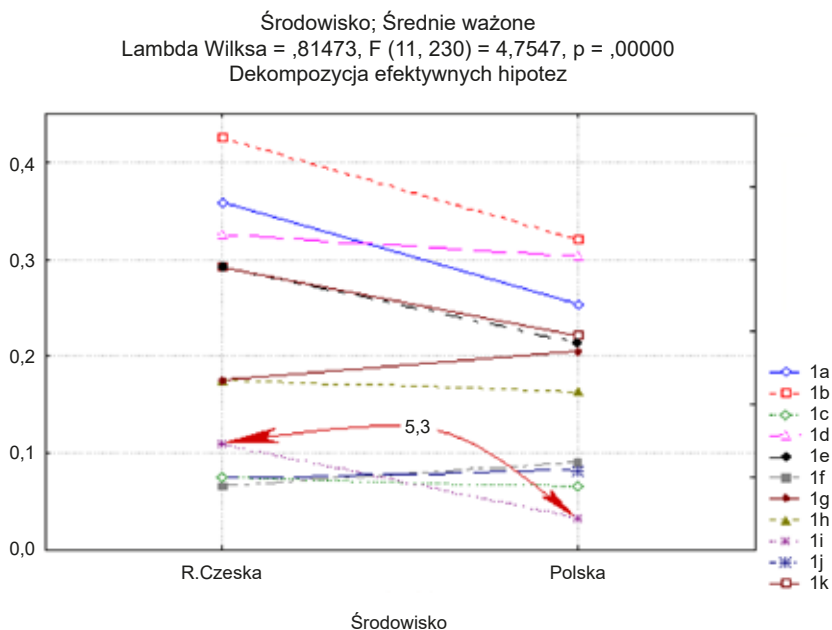
Wykres 2. Cele życiowe uczniów w Czechach i Polsce a ich plany związane z realizacją aspiracji społeczno-politycznych – dotyczy grupy uczniów o wysokich aspiracjach społeczno-politycznych

Legenda: 1a – wygodne życie, wolne od problemów; 1b – spokojne życie w gronie rodziny i przyjaciół; 1c – popularność, sława, sukcesy; 1d – pasjonująca praca, kariera zawodowa; 1e – wiedza, wykształcenie, osiągnięcia naukowe; 1f – wysokie stanowisko, kierowanie ludźmi, podejmowanie decyzji; 1g – duży majątek, wysoki standard życia; 1h – realizacja wartości moralnych, życie wzbudzające szacunek; 1i – zaangażowanie w sprawy społeczne, aktywność obywatelska; 1j – udział w kulturze, aktywność artystyczna, twórczość; 1k – życie pełne zmian, przygód, atrakcji.

Źródło: badania własne.

Wskazywane przez uczniów cele życiowe w różnym zakresie korelowały z deklaracjami na temat ich przyszłego zaangażowania w życie społeczne (wykres 2). Młodzież w Polsce, deklarując dążenie do celu życiowego, jakim jest realizacja wartości moralnych oraz życie wzbudzające szacunek, częściej niż ich rówieśnicy w Republice Czeskiej przejawiała wysokie aspiracje społeczno-polityczne (zaznaczając odpowiedź „zdecydowanie tak” – będę uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju) ($\chi^2 = 5,5$; $p < 0,05$; dla $df = 1$). Obok celów osobistych i zawodowych badana młodzież również deklarowała zaangażowanie w sprawy społeczne i aktywność obywatelską. Przy czym gimnazjaliści w Polsce, wskazując ten właśnie cel, częściej niż ich rówieśnicy w Czechach prezentowali wysokie aspiracje społeczno-polityczne (zaznaczając odpowiedź „zdecydowanie tak” – będę uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju) ($\chi^2 = 4,6$; $p < 0,05$; dla $df = 1$).

Wykres 3. Cele życiowe uczniów w Czechach i Polsce a ich plany związane z realizacją aspiracji społeczno-politycznych – dotyczy uczniów o średnim poziomie aspiracji społeczno-politycznych

Legenda: 1a – wygodne życie, wolne od problemów; 1b – spokojne życie w gronie rodziny i przyjaciół; 1c – popularność, sława, sukcesy; 1d – pasjonująca praca, kariera zawodowa; 1e – wiedza, wykształcenia, osiągnięcia naukowe; 1f – wysokie stanowisko, kierowanie ludźmi, podejmowanie decyzji; 1g – duży majątek, wysoki standard życia; 1h – realizacja wartości moralnych, życie wzbudzające szacunek; 1i – zaangażowanie w sprawy społeczne, aktywność obywatelska; 1j – udział w kulturze, aktywność artystyczna, twórczość; 1k – życie pełne zmian, przygód, atrakcji.

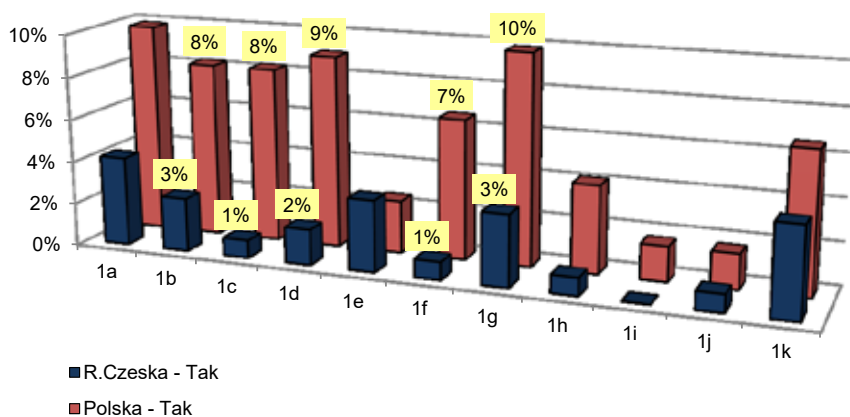
Źródło: badania własne.

Pewną spójność w celach życiowych i aspiracjach społecznych można również zauważyć wśród uczniów uczących się w szkołach czeskich z polskim językiem nauczania (wykres 3). Uczniowie klas ósmych w Republice Czeskiej, wskazując jako ważny dla nich cel – angażowanie się w sprawy społeczne i aktywność obywatelską, zdecydowanie częściej niż ich rówieśnicy w Polsce deklarowali umiarkowane zainteresowanie aspiracjami społeczno-politycznymi (wskazując odpowiedź „raczej tak” – będę uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju) ($\chi^2 = 5,3$; $p < 0,05$; dla $df = 1$).

Należy zaznaczyć, że na Zaolziu czynny stosunek do życia społecznego jest czymś zupełnie naturalnym. Młodzież zaolziańska na co dzień zaangażowana jest w działalność lokalnych organizacji i instytucji społecznych o charakterze kulturalno-oświatowym. Celem ich aktywności jest pielęgnowanie polskiej

tradycji narodowej i promowanie kultury regionalnej. Zainicjowane przez poprzednie pokolenia Zaolziaków i konturowane przez ich potomków działania⁶ niewątpliwie sprzyjają pomnażaniu społecznego potencjału środowiska – rozwijaniu poczucia wspólnoty, organizowaniu społeczności lokalnej.

Dążenie młodych ludzi do szczęścia rodzinnego, dostatniego i wygodnego życia wydaje się zupełnie naturalne i oczywiste w każdej społeczności. Jednak kolejne analizy statystyczne pozwoliły zauważyć, że dla wielu uczniów osiągnięcie tych celów życiowych nie wiąże się z zaangażowaniem w życie społeczne regionu czy kraju (wykres 4).

Wykres 4. Wybrane cele życiowe uczniów w Polsce i Republice Czeskiej a ich plany związane z aktywnością społeczną

Legenda: 1a – wygodne życie, wolne od problemów; 1b – spokojne życie w gronie rodziny i przyjaciół; 1c – popularność, sława, sukcesy; 1d – pasjonująca praca, kariera zawodowa; 1e – wiedza, wykształcenia, osiągnięcia naukowe; 1f – wysokie stanowisko, kierowanie ludźmi, podejmowanie decyzji; 1g – duży majątek, wysoki standard życia; 1h – realizacja wartości moralnych, życie wzbudzające szacunek; 1i – zaangażowanie w sprawy społeczne, aktywność obywatelska; 1j – udział w kulturze, aktywność artystyczna, twórczość; 1k – życie pełne zmian, przygód, atrakcji.

Źródło: badania własne.

⁶ Zaolzie jest obszarem o dużym potencjale kulturalno-oświatowym. Funkcjonujące na tym terenie instytucje lokalne podejmują działania w różnych obszarach życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego, stwarzając liczne okazje do aktywności jego mieszkańców. Są to działania o charakterze edukacyjnym (projekty edukacyjne promujące idee regionalizmu oraz edukacji wielo- i międzykulturowej), kulturalnym (festiwale, estrady, spektakle teatralne, prasa, zespoły parafialne, ludowe, chóry, grupy miłośniczo-hobbistyczne) oraz polityczno-gospodarczym, czego przykładem jest utworzenie Euroregionu Śląsk Cieszyński.

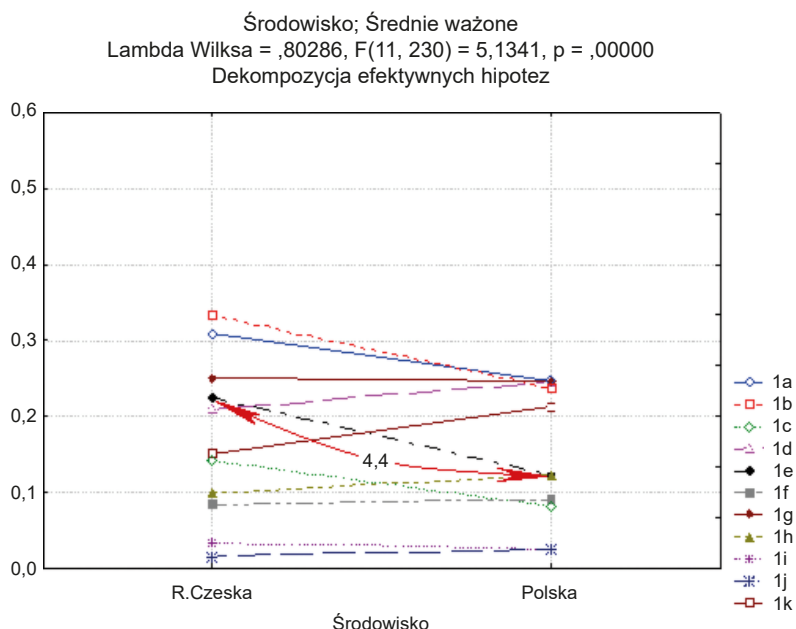
Uczniowie w Polsce, wybierając jako znaczący cel życiowy – spokojne życie w gronie rodziny i przyjaciół, częściej niż ich rówieśnicy w Republice Czeskiej uchylają się od aktywności społeczno-politycznej (wybierając odpowiedź: zdecydowanie nie będą uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju) ($\chi^2 = 3,9$; $p < 0,05$; dla $df = 1$). Ponadto gimnazjaliści, dążąc do dużego majątku i wysokiego standardu życia, również częściej niż ich koledzy w Czechach wskazują na brak zainteresowania sprawami publicznymi (odpowiadając, że zdecydowanie nie będą uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju) ($\chi^2 = 4,1$; $p < 0,05$; dla $df = 1$).

Jak można zauważyć, współczesna młodzież przywiązuje dużą wagę do wartości materialnych i osiągnięcia wysokiego statusu finansowego, co jest charakterystyczne dla młodego pokolenia zorientowanego na osiąganie sukcesu ekonomicznego i szczęścia osobistego. Jednak myślenie o przyszłym, spokojnym i szczęśliwym życiu rodzinnym dla wieku uczniów, pozostaje poza sferą aktywności społecznej i politycznej.

Z kolei dalsze analizy statystyczne wykazały, że uczniowie w Polsce, reprezentujący grupę o orientacji aspołecznej i apolitycznej, nastawieni są na indywidualny sukces i fascynującą karierę zawodową (wykres 4). Gimnazjaliści, wybierając popularność, sławę i sukcesy, częściej niż ich rówieśnicy w Republice Czeskiej deklarowali zdecydowany brak aspiracji społeczno-politycznych ($\chi^2 = 7,6$; $p < 0,05$; dla $df = 1$) (wykres 4). Także uczniowie ci, dążąc do pasjonującej pracy i kariery zawodowej jako ważnego celu życiowego, zdecydowanie częściej niż ich rówieśnicy w Republice Czeskiej, zaznaczali, że stanowczo nie będą angażować się w działalność społeczno-polityczną kraju ($\chi^2 = 6,4$; $p < 0,05$; dla $df = 1$) (wykres 4). Ponadto uczniowie w Polsce, stawiając sobie za cel życiowy – wysokie stanowisko, kierowanie ludźmi i podejmowanie decyzji – również znacznie częściej niż uczniowie w Czechach deklarowali, że zdecydowanie nie będą uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym ($\chi^2 = 5,5$; $p < 0,05$; dla $df = 1$).

Współczesna rzeczywistość społeczna, tworzona w dużej mierze przez medialne wzory kultury popularnej, zdominowana jest wartościami konsumpcyjnymi i hedonistycznymi. Jak wskazują przytoczone wyniki, kultura masowa kreuje nie tylko styl życia oraz wpływa na sposób widzenia świata, ale również kształtuje cele życiowe i aspiracje młodych ludzi. Różnice istotne statystycznie w deklaracjach badanych uczniów wskazują, że gimnazjaliści mieszkający w Polsce częściej dążą do robienia kariery, zdobycia sławy, popularności i sukcesu niż ich zaolziańscy rówieśnicy.

Ponadto badania wykazały, że sprawy społeczno-polityczne są nieco mniej ważne dla uczniów, dla których istotnym celem życiowym są osiągnięcia naukowe (wykres 5). Uczniowie uczący się w Czechach na Zaozlu, dążąc w swoim życiu do – wiedzy, wykształcenia i osiągnięć naukowych, częściej niż ich rówieśnicy w Polsce deklarowali, że raczej nie będą angażować się w życie społeczne ($\chi^2 = 4,4$; $p < 0,05$; dla $df = 10$) (wykres 5).

Wykres 5. Cele życiowe dotyczące przyszłego wykształcenia i osiągnięć naukowych a plany uczniów związane z aktywnością społeczną

Legenda: 1a – wygodne życie, wolne od problemów; 1b – spokojne życie w gronie rodziny i przyjaciół; 1c – popularność, sława, sukcesy; 1d – pasjonująca praca, kariera zawodowa; 1e – wiedza, wykształcenie, osiągnięcia naukowe; 1f – wysokie stanowisko, kierowanie ludźmi, podejmowanie decyzji; 1g – duży majątek, wysoki standard życia; 1h – realizacja wartości moralnych, życie wzbudzające szacunek; 1i – zaangażowanie w sprawy społeczne, aktywność obywatelska; 1j – udział w kulturze, aktywność artystyczna, twórczość; 1k – życie pełne zmian, przygód, atrakcji.

Źródło: badania własne.

Jak wiadomo, zdobycie wykształcenia i osiągnięć naukowych jest celem prospołecznym, mieszczącym się w kategoriach prestiżu społecznego. Sukces naukowy wymaga dużego nakładu i wysiłku edukacyjnego. Prawdopodobnie dlatego uczniowie o aspiracjach naukowych nie widzą siebie w roli zaangażowanych społeczników lub polityków.

Konkluzje

Wiadomo, że aspiracje rozwijają się na tle całokształtu doświadczeń, preferowanych wzorców, norm i wartości. Możemy zatem skonstatować, że aspiracje społeczno-polityczne badanych uczniów pozostają w ścisłym związku z przekazywanym w rodzinach systemem wartości. Rodzina na polsko-czeskim pograniczu podlega typowym przemianom społeczno-kulturowym. Zgodnie z nowocześniejszymi trendami, pojawiające się nowe wzory kulturowe i związane z nimi style życia przyczyniają się do przeobrażeń modelu, struktury i funkcji współczesnych rodzin, a także zmian w sferze wartości rodzinnych (Ogrodzka-Mazur 2011, s. 16-71). Jednak mimo tych przekształceń w społecznościach rodzin na polsko-czeskim pograniczu „w dalszym ciągu mamy do czynienia z poszanowaniem dla rodziców i osób starszych, poczuciem silnej więzi emocjonalnej i towarzyskiej z bliższymi i dalszymi krewnymi, przekazywaniem tradycji i zwyczajów, norm moralnych, obyczajowych i religijnych” (ibidem, s. 57).

W badanych środowiskach międzypokoleniowy przekaz wartości okazuje się czynnikiem silnie oddziałującym i współdecydującym o przyszłych celach i planach życiowych uczniów. Około 52% uczniów mieszkających w Polsce przejawia orientację prospołeczną, chce w przyszłości angażować się w sprawy społeczne zgodnie z przyjętymi zasadami moralnymi. Jednak znaczna część gimnazjalistów w swoich dążeniach życiowych skupia się na osiąganiu celów indywidualnych – zdobyciu dużego majątku, wysokiego standardu życia, osiągnięciu wysokiego stanowiska dającego możliwość kierowaniu ludźmi i podejmowania decyzji. Przekłada sukces materialny ponad wartości wynikające ze społecznej natury człowieka i roli obywatela. Badana młodzież ma duże oczekiwania konsumpcyjne wobec własnej przyszłości. Dąży do popularności, sławy i sukcesu, jednocześnie odrzucając współudział w tworzeniu i organizowaniu życia społeczno-politycznego.

Wśród badanej młodzieży po obu stronach granicy istnieje grono uczniów o orientacji aspołecznej, dla którego angażowanie się w sprawy społeczne oraz myślenie o przyszłości własnej i bliskich nie jest celem godnym uwagi. Jak wiadomo, znakiem współczesnych czasów jest hedonizm, którego cechą jest nie tylko dążenie do przyjemności, ale również unikanie rzeczy przykrych oraz odpowiedzialności. Uczniowie prezentujący brak lub niskie aspiracje społeczne, nie chcą być współodpowiedzialni za losy kraju, narodu, jednostek.

Natomiast u 54% zaolziańskich uczniów aspiracje społeczno-polityczne korelują z celami życiowymi, ukierunkowanymi na aktywność obywatelską i zaangażowanie w sprawy społeczne, a także osiąganie szczęścia osobistego w gronie

rodziny i przyjaciół. Można zatem sądzić, że głęboko zakorzeniony w ich rodzinach system wartości narodowo-społecznych jest czynnikiem motywującym do podjęcia wzmożonej aktywności społecznej, dającej poczucie dokonania, uznania społecznego oraz szacunku ze strony innych.

Istotne statystyczne różnice w deklaracjach uczniów dotyczących aspiracji społeczno-politycznych oraz przyszłych celów życiowych – jak można przypuszczać – spowodowane są odmiennym rozumieniem aktywności społecznej przez młodzież polską i zaolziańską oraz innymi doświadczeniami w tym zakresie. Uczniowie mieszkający w Polsce angażowanie się w życie społeczno-polityczne postrzegają w kategoriach profesji, której podporządkowane są inne sfery życia. Prawdopodobnie dlatego – w przekonaniu naszych uczniów – praca na rzecz społeczeństwa i aktywność polityczna nie idą w parze z dążeniami i celami realizowanymi w innych obszarach ich życia i funkcjonowania (robienie kariery zawodowej, podnoszenie statusu finansowego). Z kolei młodzież zaolziańska działalność społeczno-polityczną postrzega w sposób mniej wyrafinowany, przede wszystkim jako misję, służbę narodowi. Uwarunkowania historyczno-polityczne Zaolzia wykreowały w jego mieszkańcach postawę aktywną – potrafiącą łączyć obowiązki rodzinne, zawodowe z działaniami na rzecz obrony praw do zachowania tradycji i tożsamości narodowej.

BIBLIOGRAFIA

- Bakiera L. (2009), *Czy dorastanie musi być trudne?* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Bańka D. (1983), *Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Borowicz R. (1980), *Plany kształceniowe i zawodowe młodzieży oraz ich realizacja*, Warszawa: Wydawnictwo PAN.
- Chojnacka-Synaszko B., Kozieł B. (2011), *Inicjatywy społeczności i instytucji lokalnych na rzecz edukacji regionalnej oraz wielo- i międzykulturowe*, w: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy* (s. 207-237), Cieszyń–Warszawa–Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – WSP ZNP w Warszawie – Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dunaj B. (red.) (2000), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1, Kraków: Wydawnictwo SMS.
- Górnicka B. (2007), *Plany życiowe młodzieży*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4 (s. 390-397), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Jacher W. (2003), *Aktywność kulturalna jako czynnik więzi społecznej w społecznościach lokalnych i regionalnych*, w: I. Bukowska-Floreńska (red.), *Aktywność kulturalna i postawy twórcze społeczności lokalnych pogranicza. Studia etnologiczne i antropologiczne*, t. 7 (s. 15-25), Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Lewowicki T. (1987), *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa: PWN.
- Ogrodzka-Mazur E. (2011), *Rodzina i dziecko w otoczeniu wielokulturowym. Relacje międzypokoleniowe i ich rola w przekazie wartości*, w: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy* (s. 15-71), Cieszyn–Warszawa–Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – WSP ZNP w Warszawie – Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Okoń W. (1998), *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Reber A.S. (red.) (2002), *Słownik psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977). Załącznik nr 4 – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego.
- Skorny Z. (1980), *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Tyszkowa M. (red.) (1988), *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia*, Warszawa: PWN.

STRESZCZENIE

Ustrój demokratyczny państwa zwiększył uprawnienia, a także zobowiązania ludzi wobec życia społeczno-politycznego. W ostatnich latach możemy zauważyć wzrost świadomości społeczno-politycznej jednostek i grup społecznych. Zaprezentowane w artykule wyniki badań dotyczą celów życiowych i aspiracji związanych z aktywnością społeczno-polityczną młodych ludzi – polskich uczniów oraz młodzieży narodowości polskiej mieszkającej na Zaolziu w Republice Czeskiej, uczącej się w czeskich szkołach z polskim językiem nauczania. W tekście przedstawiony został zarys aspiracji społeczno-politycznych dwóch badanych grup uczniów żyjących w podobnych warunkach społecznych, politycznych i gospodarczych, ale mających odmienne doświadczenia z historycznej przeszłości oraz inną świadomość narodową. Istotne statystyczne różnice w deklaracjach uczniów w obu środowiskach spowodowane są odmiennym

postrzeganiem aktywności społecznej przez młodzież polską i zaolziańską. Na Zaolziu czynny stosunek do życia społecznego jest czymś zupełnie naturalnym. Młodzież zaolziańska zaangażowana jest w działalność lokalnych organizacji i instytucji społecznych o charakterze kulturalno-oświatowym, których celem jest pielęgnowanie polskiej tradycji narodowej i promowanie kultury regionalnej. Z kolei uczniowie mieszkający w Polsce angażowanie się w życie społeczno-polityczne postrzegają w kategoriach profesji, kariery.

SŁOWA KLUCZOWE: aspiracje społeczno-polityczne, cele życiowe, aktywność społeczna i polityczna młodzieży

SUMMARY

The democratic state system has increased both people's entitlements and obligations associated with socio-political life. Over the last years, the growing socio-political awareness of individuals and social groups has been observed. The research results presented in this study concern the life aims and aspirations related to social-political activity of the young – the Polish learners and the youth of Polish nationality who live in Zaolzie in the Czech Republic and are educated in Czech schools with Polish as the teaching language. What is presented in the article is an outline of socio-political aspirations of two examined groups of learners, living in similar social, political and economic conditions but having different experiences of the historical past and different national awareness. Statistically significant differences in learners' declarations in both environments result from different views on social activity presented by Polish youth and the youth from Zaolzie. In Zaolzie, the active attitude to social life is a natural thing. The young in Zaolzie are engaged in the activity of local organizations and social cultural and educational institutions aimed at cherishing the Polish national tradition and promoting regional culture. The learners living in Poland perceive the engagement in socio-political life in the categories of profession and career.

KEYWORDS: socio-political aspirations, life aims, social and political activity

GABRIELA PIECHACZEK-OGIERMAN – Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: gabriela.piechaczek-ogierman@us.edu.pl

Historia / Article history

Przysłano do redakcji / Received: 17.05.2016

Przysłano do redakcji po recenzjach / Received in revised form: 31.10.2016, 28.12.2016

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 03.01.2017